

بررسی تعامل حوزه و دانشگاه در
تربیت دینی نسل جوان

استاد راهنما: خانم اعظم
قلیچ زاده

نویسنده: هاجر *
تیموری صفی آباد

چکیده:

تربیت دینی نسل جوان از مهم‌ترین دغدغه‌های فرهنگی و آموزشی جامعه اسلامی به شمار می‌آید. تعامل موثر میان حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها می‌تواند زمینه ساز تعالی فکری، معنوی و رفتاری در نسل جوان باشد. مطالعه حاضر به بررسی بین حوزه و دانشگاه در تربیت دینی در رویکردهای مختلف از جمله: رویکرد اخلاقی، رویکرد معرفتی، رویکرد ایدئولوژیک، رویکرد دینی، رویکرد عملی، رویکرد سیاسی و رویکرد راهبردی می‌پردازد. این مقاله با هدف بررسی ابعاد و ظرفیت‌های همکاری حوزه و دانشگاه در زمینه تربیت دینی از روش توصیفی-تحلیلی بهره گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر دو نهاد آموزشی، به رغم تفاوت در ساختار و مأموریت، اهداف مشترکی در انتقال ارزش‌های الهی و اخلاقی دارند. تقویت ارتباط میان اساتید حوزه و استادان دانشگاه، طراحی مشترک برنامه‌های درسی، و ترویج گفتگوی علمی مبتنی بر مبانی دینی می‌تواند سبب پویایی نظام تربیتی و تقویت باورهای دینی در میان جوانان شود. نتایج پژوهش بیانگر آن است که تعامل هدفمند و نظام‌مند این دو نهاد، راهکاری موثر برای ارتقای معنویت، اخلاق و هویت دینی در جامعه دانشگاهی محسوب می‌گردد.

کلید واژه: تربیت دینی، حوزه علمیه، دانشگاه، تعامل، نسل جوان

تربیت عبارت است از انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت، تا بتواند

استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجودی خویش به طور هماهنگ پرورش داده و شکوفا سازد و به سوی هدف و کمال مطلوب به تدریج حرکت کند.

انواع تربیت را می‌توان به تربیت دینی، اخلاقی و اجتماعی تقسیم کرد. در تربیت دینی، دین نوعی زندگی است و تربیت دینی فرایندی است که آدمی را برای نحوه خاصی از حیات (به تعبیر علامه جعفری، حیات معقول) مهیا می‌سازد. (حسینی،

۱۳۷۹، ص ۱۸۹). این نحوه زندگی بر مبنای اصول و قواعد و راهبردهای از پیش تعیین شده‌ای شکل می‌گیرد که از طریق دین و عقاید و شریعت با آدمی عرضه شده است، گاه از تربیت دینی، تربیت به معنی اعم ارائه می‌شود. این معنی شامل همه ابعاد تربیتی در یک بستر دینی شده و می‌توان آن را با تربیت اسلامی مترادف دانست. منظور این است که کودک و نوجوان و جوان مسلمان به گونه‌ای آموزش ببیند و تربیت شود که شخصیت او با اهداف دینی مطرح شده با قرآن شریف و روایات همگونی داشته باشد و نهایتاً آنگونه باشد که بتوان او را مسلمان آن به معنای واقعی کلمه دانست زارعان، ۱۳۷۹

منظور ما از تربیت دینی چیزی جز تربیت اسلامی نیست و مهم‌ترین وظیفه مربیان کودک و نوجوان و جوان، اعم از والدین و معلم این است که متربی را در محیط خانه و مدرسه در سه بعد شناخت و ایمان در حوزه دینی و در بعد عمل بایدها و نبایدها و در قلمرو اخلاق، پرورش دهند

براساس آیات و روایات اسلامی، سرپرست خانواده، اعم از پدر و مادر و یا افراد دیگر، نسبت به تربیت دینی فرزندان و دیگر زیر دستان خود مسئولیت سنگینی دارد. به همین دلیل، خدای متعال در این زمینه، خطاب به مومنان از پیامدهای اخروی آن خبر داده، به آنان هشدار می‌دهد: "ای کسانی که ایمان آورده اید، خود و خانواده خویش را از آتش که آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌ها است نگه‌دارید". (تحریم/۶). نگرانی خویشتن از طریق ترک معاصی و تسلیم نشدن در برابر شهوات سرکش میسور است، نگهداری خانواده نیز به وسیله تعلیم و تربیت و فراهم ساختن محیط پاک و به دور از هرگونه آلودگی فکری و عملی حاصل می‌شود. از این گونه آیات و روایات در زمینه تربیت دینی خانواده فراوان است، و از آنها به روشنی استفاده می‌شود که والدین و به خصوص پدر، به عنوان سرپرست خانواده، وظیفه مهمی در زمینه مسائل دینی فرزندان و دیگر اعضای خانواده بر عهده دارد. تربیت دینی خانواده از نظر اجتماعی نیز آثار قابل توجهی دارد: زیرا جامعه از واحدهای کوچکی به نام "خانواده" تشکیل شده و اگر این واحدها اصلاح گردد، مسلماً جامعه اصلاح می‌شود. علاوه بر نهاد خانواده، نهادهای اجتماعی دیگری در این نوع از تربیت دخیل می‌باشند، از جمله: نهاد حوزه علمیه و دانشگاه. تعامل بین حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها می‌تواند به عنوان یکی از اصول کلیدی در تربیت نیروی انسانی کارآمد و افزایش سطح دانش و آگاهی جامعه مدنظر قرار گیرد. حوزه‌های علمیه با تاکید بر مبنای دینی و اخلاقی، به تربیت علمای دین و فقها می‌پردازند که نقش بسزایی در هدایت معنوی و مذهبی جامعه دارند. این نهادها با استفاده از متون دینی و آموزش‌های سنتی، به تقویت باورهای مذهبی و اخلاقی، به تربیت علمای دین و فقها می‌پردازند که نقش بسزایی در هدایت معنوی و مذهبی جامعه دارند. این نهادها با استفاده از متون دینی و آموزش‌های سنتی، به تقویت باورهای مذهبی و اخلاقی در جامعه کمک می‌کنند. از سوی دیگر، دانشگاه‌ها به عنوان مراکز علمی و پژوهشی، وظیفه آموزش و تربیت نیروهای متخصص در زمینه‌های مختلف علمی، فناوری، مهندسی، پزشکی، علوم انسانی و اجتماعی را بر عهده دارند. این نهادها با بهره‌گیری از روش‌های مدرن آموزشی و پژوهشی، به توسعه دانش و فناوری و حل مسائل علمی و فنی جامعه می‌پردازند. (عظیمی، ۱۴۰۳). و برای بررسی بین حوزه و دانشگاه در تربیت دینی می‌توان هفت رویکرد ارائه کرد که از آن جمله می‌توان به: رویکرد اخلاقی، رویکرد معرفتی، رویکرد ایدئولوژیک، رویکرد

دینی، رویکرد عملی، رویکرد سیاسی و رویکرد راهبردی اشاره کرد، و مورد بررسی قرار داد. با توجه به اهمیت موضوع تالیفات زیادی در این زمینه انجام شده که عبارتند از: آیت الله ابراهیم امینی در کتاب اسلام و تعلیم و تربیت (۱۳۸۷) می‌فرماید: یکی از مهمترین ویژگی‌های انسان، تربیت پذیری است که از آغاز پیدایش شروع شده و در طول تاریخ ادامه داشته و خواهد داشت معرفی کرد، و نیز محمد داوودی، در کتاب سیره‌ی تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) بر تربیت دینی، زیر نظر علیرضا اعرافی (۱۳۸۹) گفته است: تربیت دینی عبارت است از مجموعه اعمال عمدی و هدفدار، به منظور آموزش گزاره‌های معتبر یک دین به افراد دیگر، به نحوی که آن افراد در عمل و نظر به آن آموزه‌ها متعهد و پایبند گردند.

همچنین داوود فیض و نوید شریفی در مقاله تحلیل راهبردی (فرصت‌ها، تهدیدها، ضعف‌ها و قوت‌ها) وحدت حوزه و دانشگاه با استفاده از الگوی و تدوین راهبردهای مناسب (۱۳۹۱) گفته‌اند: وحدت حوزه و SWOT دانشگاه می‌تواند تاثیر بسزایی بر پیشرفت جامعه و حل مسائل آن داشته باشد و یکی از آرمان‌های بزرگ امام راحل را جامعه عمل بپوشاند، و نیز مصطفی دلاورپور اقدام، در مقاله حوزه و دانشگاه: (۱۳۸۶) چالش‌های وحدت

گفته است که با نگاهی به رویکردهای مختلف در مورد وحدت حوزه و دانشگاه، ضمن بررسی آسیب‌ها و تهدیدات موجود

در مسیر این وحدت یک سری راهکارها را به کارگزاران نظام و متولیان امور فرهنگی و آموزشی کشور توصیه می‌نماید. و همچنین، مجید دیوسالار در مقاله وحدت آرمانی و عالمانه: پیرامون وحدت حوزه و دانشگاه و دیدگاه‌های مرتبط با آن (۱۳۸۷) می‌گوید: امام خمینی حوزه و دانشگاه را

مغز متفکر و نیروی محرکه جامعه می‌دانستند که آماج توطئه‌ها و تفرقه افکنی‌های دشمنان قرار دارند

با توجه به مطالعات انجام شده، در می‌یابیم که در رابطه با بررسی تعامل حوزه و دانشگاه در تربیت دینی نسل جوان مطالعاتی انجام شده، لکن به دلیل تبیین عمیق‌تر بحث در این مقاله به دنبال پاسخگویی به این سوال هستیم که بررسی تعامل حوزه و دانشگاه چه نقشی در تربیت دینی نسل جوان دارد؟

است. همچنین وحدت و همکاری این دو پایگاه فکری- فرهنگی جامعه، برای حفظ فرهنگی اصیل، در مقابل هجوم ارزش‌های غربی، ضروری می‌باشد وحدت و همکاری میان این دو نهاد، نه یک وحدت فیزیکی و شکلی، بلکه تقارب و یکی شدن در مبانی معرفت‌شناختی، ارزش‌های فرهنگی و دغدغه‌ها و حساسیت‌های سیاسی- اجتماعی است؛ و همین حالت است که هر یک از این دو قشر را در جایگاه واقعی خود قرار داده است. (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۳). امام خمینی پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز با نگاه راهبردی به وحدت حوزه و دانشگاه آن را بزرگترین پیروزی دانسته‌اند به گونه‌ای که اگر نهضت اسلامی مردم ایران هیچ دستاوردی غیر از وحدت حوزه و دانشگاه نداشت، باز هم می‌ارزید: "من بزرگترین پیروزی را آشتی بین دانشگاه و مدارس علمی (حوزه‌های علمیه) می‌دانم. اگر ما هیچ پیروزی پیدا نکرده بودیم الا همین معنا که بین دانشگاه و طبقه روحانی نزدیک کردیم و تفاهم حاصل شد... و این دست‌خیانتی که سال‌های طولانی جدایی انداخته بود بین دو طبقه قطع شد. و به حمدالله، هم روحانی فهمید که دانشگاه آنچه از جانب گفته‌اند نبود و هم طبقه جوان و دانشگاهی فهمیدند که روحانی آن‌طور که برای اینها توصیف کرده بودند نبود. (همین کافی بود). (پرتال امام خمینی، ۱۳۹۲). تحولات تاریخی، اجتماعی و سیاسی در طول تاریخ این مرز و بوم، عمیقاً متأثر از پیوست و گسست نخبگان اجتماعی و به طور خاص، حوزویان و دانشگاهیان بوده است؛ نهضت مشروطه، نهضت‌های نفت و از همه مهمتر، انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، نمونه‌هایی از مؤیدات این نظریه هستند؛ بنابراین،

وحدت و هم‌گرایی حوزه و دانشگاه، مقوله‌ای راهبردی و استراتژی برای کشور است. (خبرگزاری دانشجو، ۱۳۹۱)

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی تعامل و حوزه و دانشگاه نشان داد که تربیت دینی نسل جوان نیازمند وحدت فکری و عملی میان دو نهاد علم دین است حوزه، با برخورداری از پشتوانه نظری و معرفتی، می‌تواند، محتوای دینی و آموزشی ژرف را فراهم کند، و دانشگاه، با رویکرد علمی و پژوهشی خود، قادر است این مفاهیم را در چهارچوب‌های نوین آموزشی و

اجتماعی به نسل جوان منتقل سازد. تحقق این تعامل، نیازمند برنامه‌ریزی مشترک، گفت‌وگوهای مستمر علمی و فرهنگی، و ایجاد ساختارهای ارتباطی

پایدار میان نخبگان حوزه و دانشگاه است. و در تعامل بین حوزه و دانشگاه در تربیت دینی، می‌توان رویکردهای مختلفی را ارائه داد، از جمله: رویکرد اخلاقی، رویکرد معرفتی، رویکرد ایدئولوژیک، رویکرد دینی، رویکرد عملی، رویکرد سیاسی و رویکرد راهبردی را مورد بررسی قرار داد. در نهایت، می‌توان گفت که همکاری واقعی این دو نهاد نه تنها باعث ارتقای سطح تربیت دینی جوانان می‌شود، بلکه منجر به رشد هم‌زمان عقلانیت، ایمان و تعهد اجتماعی در جامعه خواهد شد.

فهرست منابع

قرآن *

۱-امینی، ابراهیم؛ اسلام و تعلیم و تربیت، موسسه کتاب بوستان، ۱۳۸۷.

۲-بیکر، ترزال؛ نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، هوشنگ نائی، نشر نی، ۱۳۹۴، ص ۲، ۱۱۸.

۳-بهشتی، محمد؛ مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه قرآن، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۳۵.

۴-پرتال امام خمینی (ره)، "علیه نگاه راهبردی امام خمینی و . مقام اعظم رهبری به وحدت حوزه و دانشگاه"؛ ۱۳۹۲

۵-خبرگزاری مهر، "ارتباط حوزه علمیه و دانشگاه از عوامل کلیدی . در هویت فکری نسل جدید است"؛ ۱۴۰۴

۶-خبرگزاری تسنیم، "راهبرد وحدت حضور دانشگاه"؛ ۱۳۹۳ .

۷-خبرگزاری دانشجو، "وحدت حوزه و دانشگاه مقوله راهبردی و . استراتژیک برای کشور"؛ ۱۳۹۱

۸-دانشیار، مرتضی؛ "اصطلاح حوزه علمیه، تاریخچه پیدایی و تحولات معنایی"؛ شماره ۱، پژوهشنامه تاریخ تمدن اسلامی، ۱۳۹۱.

۹-دلاورپور اقدام، مصطفی؛ "حوزه و دانشگاه: چالش‌های وحدت"؛ پگاه . حوزه، شماره ۳۲۱، ۱۳۸۶

۱۰-دهخدا، علی اکبر؛ فرهنگ متوسط دهخدا، سید جعفر شهیدی؛ ج ۱- ۲، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۰

۱۱- دیوسالار، مجید؛ "وحدت آرمانی و عالمانه: پیرامون وحدت حوزه و دانشگاه و دیدگاه‌های مرتبط با آن"، پگاه حوزه، شماره ۲۴۵، پرتال جامع علوم انسانی، ۱۳۸۷.

۱۲- ساروخانی، باقر؛ درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، کیهان، ۱۳۸۰.

۱۳- عظیمی، میثم؛ "ارتقا و سطح علمی راهبردی تعامل حضور دانشگاه"، چاپ و نشر دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، پایگاه خبری تحلیلی دیار آفتاب، ۱۴۰۳.

۱۴- عماد، افروغ؛ "پنج رویکرد به وحدت حوزه و دانشگاه"، بازتاب اندیشه، شماره ۱۰، ۱۳۷۹، صص ۵۵-۶۰.

۱۵- عمید، حسن؛ فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپخانه سپهر تهران، ۱۳۷۶.

۱۶- فیض، داوود؛ شریفی، نوید؛ "تحلیل راهبردی (فرصت‌ها، تهدیدها، بااستفاده از الگوی و SWOT ضعف‌ها و قوت‌ها) وحدت حوزه و دانشگاه تدوین راهبردی مناسب"، فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی ۵۲، ۱۳۹۱، صفحات ۸-۹.

۱۷- کمالی سرپلی، عبدالقادر؛ "سیر تاریخی پیدایش حوزه‌های علمیه"، ۱۳۸۸.

۱۸- کچوئیان، حسین؛ "وحدت حوزه و دانشگاه؛ تحلیل واقعیت‌ها، معنی و مفهوم"، فصلنامه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۸.

۱۹- گل محمدی، فرهود؛ "تحلیلی تاریخی بر وحدت حوزه و دانشگاه"، فصلنامه دانشگاه اسلامی- ۳۶، شماره ۴، ۱۳۸۶، صفحات ۱۳ - ۱۴.

۲۰- مصباح یزدی، محمد تقی؛ آموزش عقاید، ج ۱، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۳، ص ۱۱.

۲۱- معین، محمد؛ فرهنگ فارسی متوسط معین، ج ۱ و ۲، چاپخانه سپهر تهران، ۱۳۷۵.

۲۲- طهری، مرتضی؛ تعلیم و تربیت در اسلام، موسسه انتشارات صدرا، ۱۳۸۲، صص ۵۶- ۵۷.